

Pólya Katalin:

Kiben hiszünk, avagy az Apostoli Hitvallás magyarázata

Abstract:

In Whom We Believe? An Expository of the Apostle Creed

The Apostle Creed is the best unique and uniting expression of the historical churches who follow the teaching of Christ. Although there are great differences among various Christian denominations as far as teaching, liturgy and piety is concerned, but we are one and united in the Apostle Creed. We believe in God and his salvific work, who is Father, Son and Holy Spirit and who is at work at all times. We often reiterate the Creed but rarely pay attention to the essence of its content. The current study has no intent to dig into a great depth. It touches only on the surface of the theme while it seeks to explicate the creed for the average church goer. The study follows the classical order of the Creed. First, it uncovers God as the Father and his work, then it expounds the person and salvific work of Jesus Christ. Finally, it addresses the person of the Holy Spirit and his testimony. Having done so, I shall raise some questions that may provide impulses for further research.

Keywords: Creed, Apostle Creed, Father, Son and Holy Spirit, Exposition of the Christian Faith.

Az Apostoli Hitvallás klasszikus felosztásának megfelelően jelen írásban is három részre osztva szeretném a Hiszekegyet magyarázni. Az elsőben az Atyaistenről szeretnék beszélni, azután Jézus Krisztusról, az ő személyéről, végül pedig a Szentlélekistenről és az ő munkájáról fogok szólni. Mindhárom rész után továbbgondolásra pár kérdést fogalmazok meg.

1. „Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremőjében.”

Mindenekelőtt gondolkozzunk el az Apostoli Hitvallás, a Credo kulcsszaván: a „credo”, a „hiszek” ige jelentésén. A felvilágosodás

kora óta a hit sokak számára a „tudás alacsonyabb szintű formája”. A hit és a tudás összeegyeztethetetlen. A hit csak egyfajta részleges ismeret, bizonyítékok hiányában vagy meggyőzésre alkalmatlan bizonyíték alapján. Általános meggyőződés, hogy ameddig az emberi ész terjed, megért, ezt nevezhetjük tudásnak, ami pedig észszel felfoghatatlan, összeegyeztethetetlen, az a hit dolga. A hitnek és a tudásnak ez a különválasztása megindult már a skolasztikában. Pl. Aguinói Tamás úgy kezeli a hitet mint középút az ismeret és a vélemény között. A tudás szerinte az, ami önmagában véve igaz és meggyőző, logikus érv támogatja, az emberi ész elfogadja. A hitet azonban nem bizonyítja ilyen módon semmi. Hinni annyit jelent, hogy Isten kijelentéseit igaznak elfogadni akkor is, ha az meglévő bizonyítékok nem minden kétséget kizáróak. Aquinói természetesen kitart a keresztyén hit ésszerűsége mellett. Pl. „öt útja” az ész számára akarja bebizonyítani Isten létét. De teológiájával hozzájárult a hitnek a későbbiekben alacsonyabb szintű ismeretként való szemléléséhez.

Mára eljutottunk oda, hogy a hit ésszerűségét tudományos, világi szinten teljesen kétségbe vonják, a teológia tudományos voltát, mint ami előzetes felvetéseken, nem pedig objektív kiindulóponton nyugszik, elutasítják. Ezzel szemben gyakran elhangzik keresztyén emberek szájából, hogy a tudás ellentéte nem a hit, hanem a tudatlanság, a hité pedig a hitetlenség. Hadd említsek meg itt egy egyrészt Luther, másrészt Victor János által hozott példát. Luther többek között úgy definiálja a hitet, mint ami az Isten ígéreteibe vetett bizalom. A hit a folyón való átkelésre alkalmas hajó. A hit nem csak az, hogy hiszek a hajó létezésében, hanem hogy fel is szállok rá, és átkelek vele a folyón. Victor János a hit-tudás-bizalom összefüggésében elmondja, hogy ha a pályaudvaron megkérdezzük valakit, hogy az ott álló vonatok közül melyik megy Kolozsvárra, s az illető az egyik vonatra rámutatva azt mondja: „Azt hiszem, hogy ez itt”, akkor tanácsos tovább tudakozódnunk. De ha az állomás hivatalos tudakozójában érdeklődünk, akkor az így nyert információ birtokában, kimondhatjuk: „hiszem, hogy ez a kolozsvári vonat.” Olyan biztos ez a hitem, hogy akár fel is szállhatok arra a vonatra. Ilyen értelemben pedig „hinni valamit”

nem kevesebb, mint „tudni valamit”.¹ A hit tehát nem alacsonyabb rendű a tudásnál, hanem minőségileg más. És ilyen értelemben az én hitem értéke nem az intenzitásában rejlik, hanem tartalmában, ahogyan megint csak Luther példájával élve: ha van 100 guldenom, mindegy, hogy azt papírzacskóban vagy vasládában tartom, az értéke ugyanaz. A hitem értékét sem az erőssége, szilárdsága adja, hanem tartalma, Isten személye. Éppen ezért az Apostoli Hitvallás tárgyalásánál is az egyes bekezdések és tantételek nem önmagukban állnak, sőt önmagukban csak elvont ismeretet közölhetnek, hanem az én hitem összefüggésében. A hitvallás így kezdődik: „hiszek”, s mit ér tudnom a folyón való átkelést szolgáló hajó létezéséről, ha nem szállok fel arra magam is, s nem jutok el vele a célhoz...

Most pedig szeretnék áttérni a Credo részletes tárgyalására.

„Hiszek egy Istenben...”

Isten egy voltának a hangsúlyozása nem csak az Apostoli Hitvallás (és más korábbi hitvallási formulák – Római, Nicea-Konstantinápolyi, stb.) keletkezésének politeista háttérében értendő, hanem a Szentháromság Isten egységének kifejezése tekintetében. Az, hogy a Credo beszél Atyáról, Fiúról és Szentlélekről, a legkisebb mértékben sem vonja kétségbe Isten egy voltát, sőt megerősíti azt. Az óegyház ennek kifejezésére a *lénnyeg*, *ousia essentia* vagy *substantia* szót használta, hogy ezzel vallja meg: Isten lényege szerint egy. Tehát a Szentháromság nem három isteni személy tettekben megnyilvánuló egysége (Török I.: „akcióegysége”²), hanem lényegi egység. A trinitástanban nem három isteni énről van szó, akik külön egyéniséggel, akarattal, tettekkel bírnak, hanem háromszor ugyanarról az egy isteni énről, ami méginkább megerősíti, hangsúlyozza Isten egy voltát. Ha valamit háromszorosan megerősítünk, az még inkább bizonyos, méginkább szilárd. Ezért tehát Isten egy volta a Szentháromság fényében még hangsúlyosabb, mint egyéb monoteistának nevezhető vallásokban, felekezeti vagy filozófiai irányzatokban. A keresztyénség Szenthá-

¹ Dr. Victor J., *Református hiszekegy*, 1943, 15. o.

² Dogmatika, 2006, 92. o.

romság-Egy-Isten hite egyedülálló, különbözik a zsidóság, az iszlám vagy a platonizmus egyistenhitétől, mert ez az egység nem jelent egyedüliséget, magányosságot. (előre utalva a teremtő Istenről elmondandó dolgokra, hadd említsem meg itt azt a kérdést, hogy miért is teremti meg Isten az embert. A klasszikus válasz szerint szeretetből. De ez a szeretet nem azt jelenti, hogy az ember teremtése nélkül az Isten nem lenne „teljes”, mert csak azt követően tudja megélni, kifejezni a szeretetét. Isten maga a szeretet, lényegénél fogva, s a Szentháromság önmagában olyan szeretetkapocs, ami nem szorul kiegészítésre. Szeretetből teremti meg Isten az embert, de nem kényszerű, hanem szuverén szeretetből.) Az Isten hármassága tehát egy olyan szeretetközösség, amely közösségbe mi is hivatalosak vagyunk. 1Jn 4,7-8: „Szeretteim, szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van, és aki szeret, az Istentől született, és ismeri az Istent; aki pedig nem szeret, az nem ismerte meg az Istent, mert Isten szeretet.” Amikor tehát az Apostoli Hitvallás elején azt mondjuk: „Hiszek egy Istenben”, akkor ezzel megvalljuk, hogy nem ugyanabban az egy Istenben hiszünk mint más vallások vagy irányzatok, hanem abban a Szentháromság egy Istenben, akiről az egész hitvallás bővebben szól, aki maga a szeretet.

„... mindenható Atyában...”

Talán ismerősen cseng előttünk az oxfordi apologéta professzornak, a Narnia Krónikái gyermekkönyv sorozat szerzőjének, C. S. Lewisnak a neve. A fájdalom c. könyvében³ (*The problem of Pain*, 1940) felveti a teodícea ősi problémáját: „Ha Isten jó volna, akkor az ő teremtményeit tökéletesen boldoggá akarná tenni, ha pedig Isten mindenható volna, akkor megtehetné mindent, amit csak akar. De a teremtmények nem boldogok. Így hát Isten híján van vagy a jósnak, vagy a hatalomnak, vagy mindkettőnek.” Lewis szerint azonban Isten mindenhatósága nem azt jelenti, hogy Isten mindent meg tud tenni. Amennyiben ugyanis Isten elhatározta, hogy egy bizonyos dolgot megtesz, vagy egy adott módon jár el, akkor a többi lehetőség

³ Magyarul legutóbb 2016-ban jelent meg a Harmat Kiadó gondozásában.

már kizárt. Sőt továbbviszi az okfejtést: Isten nem képes megtenni semmit, ami nem egyezik az isteni természettel. Ugyanebben a szellemenben mondja a középkorban Ockham Vilmos, hogy az omnipotens kifejezés nem jelentheti, hogy Isten jelenleg képes mindent megtenni, hanem inkább, hogy Isten egykor szabad volt arra, hogy bármit megtegyen. Isten azonban egykor megszabta a dolgok rendjét, melyek mutatják szeretetét és igazságát, és ez a rend megmarad az idők végezetéig. Isten „abszolút hatalma” (potentia absoluta) tehát valóság, de azelőtt volt érvényes, mielőtt elkötelezte volna magát, s megszabta volna a világ rendjét, a dolgok mai állására pedig „elrendelt hatalma” (potentia ordinata) érvényes. Tehát Isten előtt abszolút hatalmánál fogva számos lehetőség áll: eldöntheti pl., hogy megteremti vagy nem teremti meg a világot, s ő szereteténél fogva megalkotja a teremtettséget. Ezáltal elkötelezi magát döntése mellett, s hatáskörén kívülre helyezi a világ meg nem teremtésének lehetőségét. Ezzel nem egy paradox, ellentmondásos helyzetet hoz létre, miszerint a mindenható Isten saját döntésénél fogva immár nem képes mindenre, hanem éppen ebben mutatkozik meg az ő szabadsága: ha valóban képes mindent megtenni, képes elkötelezni is magát, és ragaszkodni az ő döntéseéhez. Talán meglehetősen skolasztikus, szörszálhasogató fejtegetésnek tűnnek az imént elmondott dolgok előttünk, de fontos látnunk, hogy ha Isten mindenhatóságát és önkorlátozását szembeállítjuk egymással, akkor a krisztológiánk bibliátlan, és téves lesz. Ekkor ugyanis tagadjuk, hogy a mindenható Isten Jézus Krisztusban magát megüresíthette volna, s emberré lehetett volna illetve a kereszten szenvedhetett volna (Fil 2,6-7). Bonhoeffer gyönyörűen ír erről börtönleveleiben: „Isten a kereszten hagyja magát kiszorítani a világból. Isten gyenge és erőtlén a világban, és éppen ez az a mód, az egyetlen mód, ahogyan velünk van, és segít nekünk... csak a szenvedő Isten tud segíteni.” Keresztyénként nagyon fontos látnunk, és hirdetnünk, hogy Isten mindenhatósága, hatalma nem azt jelenti, hogy Isten egy könyörtelen zsarnok, ahogyan azt a kívülállók és útkeresők feltételezik, s azt kérdezzük, miért engedi meg a rosszat, ha mindenható; hanem éppen azt, hogy Isten az ő mindenhatósága folytán az ő népe mellett döntött.

Ezen a ponton térhetek rá az Atya fogalmának tárgyalására, ahol azonban csak néhány gondolatébresztő dolgot szeretnék elmondani abban a meggyőződésben, hogy a jelenlévők közül mindannyiuknak személyes kapcsolata van az Atyaistennel.

A Szentháromság személyei közül az ógyházi hitvallások időrendben először az Atyát nevezik meg. Ez nem minőségbeli rangsorolás, hanem a kijelentés történetének időrendbeli sorrendje. Isten Atya voltának több szintje van: Isten öröktől fogva Atya, hiszen tőle származik minden: az idő előtt ő nemzi a Fiút és leheli a Szentlelket. Istent ezért nevezték az ógyházi írók „fons deitatis”-nak, az istenség forrásának. Aztán pedig Atya ő abban értelemben, hogy az időben ő alkotja meg a világot, s benne az embert. Ő tehát az élet forrása. Ilyen értelemben Isten Atya volta nem Isten voltát, hanem teremtményeihez való viszonyát jelzi. Végül pedig Isten Atyaként személyes kapcsolatban van választottaival. Ezért nevezhetjük őt a Jézustól tanult imádságban „mi Atyánk”-nak. Istennel csakis Atyaként, Jézus Krisztusban léphetünk személyes kapcsolatba. Ellenkező esetben csak egy elvont istenség vagy rettegett természetfeletti hatalom lenne. „Az Atya megismerése, elfogadása, a távolvaló Isten közelvaló Istenként való megtapasztalása tehát nem természetes, nem a természetes atyaságból kikövetkeztethető lehetőség, hanem a Jézus Krisztussal való közösség ajándéka, kegyelemből hit által.”⁴

„...mennynek és földnek teremtőjében.”

Isten a világ teremtője. Talán első pillantásra magától értetődőnek tűnik ez a megállapítás, főleg, hogy itt mindannyian hívő keresztyénként ülünk. Pedig semmivel sem egyszerűbb kijelentés ez, mint bármelyik másik hittétel, pl. Isten mindenhatóságának előbb tárgyalt kérdése vagy Jézus Krisztus egyszerre emberi és isteni természete. Bizonyára mindannyian megpróbáltunk már magunkban vagy mások számára magyarázatot vagy megoldást keresni a modern természettudományos világkép és a bibliai teremtéstörténet ellentmondá-

⁴ Kocsis E.: Református Dogmatika, In: Török, Kocsis, Szűcs: Dogmatikai prolegomena, 2000, 192. o.

sainak feloldására. A legáltalánosabb megoldási kulcsot az a nézet adja, miszerint a Szentírásban olvasható teremtés-leírás egy adott korban bizonyos világnézeti feltételek mellett keletkezett, amely nem kíván helyszíni tudósítás lenni, hanem alapelveket közöl. Ennek alapján megpróbáljuk az ókori teremtéstörténetet dekódolni: a hat nap nem 6x24 órát, hanem egy behatárolt időzónát jelent; az élettelenről kiindulva a vízben megjelenő életen keresztül egészen az emberig – a teremtés csúcsáig – való fokozatos fejlődés megegyezik a modern evolúciós nézetekkel; az embernek a föld porából való megformálása mutatja, hogy ugyanabból az anyagból vagyunk mint minden más teremtmény: csillagok, növények, állatok; s az Istentől közvetlen érintés által kapott élet-lehelet mutatja kiemelt méltóságunkat és az azzal járó felelősségünket. Ezek a fejtegetések, magyarázatok talán olykor helyénvalóak is lehetnek. De mindaddig csak emberi okoskodások, és ismét csak világnézettől függő, korhoz kötött elmélkedések, míg megelégedünk arról, hogy mindez nem az általános műveltségünket hivatott bővíteni, hanem személyes hitünket erősíteni. Ezért igaza van Luthernek, amikor a világ teremtésének magyarázatát ebben a mondatban foglalja össze: „Hiszem, hogy engem Isten teremtett.” Ez az a kiindulópont, ahonnan nézve jól érthetjük az egész világ teremtését. Talán nem véletlenül beszél az Apostoli Hitvallás sem először Isten Atya voltáról, azaz a vele való személyes kapcsolatáról, s csak azután Isten világot teremtő voltáról. Hiszem, hogy bár bele szabad és kell mélyednünk abba a vizsgálódásba, hogy mit jelent az, hogy Isten megteremti a mennyet és a földet, a látható és a láthatatlan valóságot, de mindez anélkül az előfeltevés nélkül, hogy „engem Isten teremtett”, célt téveszt. Nézzük meg azért röviden, hogy mely két részre oszlik az Atyaisten által teremtett világ, s mit jelent a menny és a föld kettőssége. A menny az embernek megfoghatatlan, a föld a megfogható valóság. Ennek megfelelően talán azt mondhatnánk, a föld az ember életének színtere. A Biblia mégis inkább arról beszél, hogy az ember a kettő határán él: mindkettőnek örököse és polgára. A menny és föld közötti különbségtételnél hajlamosak lennünk továbbá azt a hibát elkövetni, hogy a mennyet, mint Isten lakóhelyét örökkévalónak, a földet pedig mint az ő lábának zsámolyát mulandónak tartjuk.

Holott a Szentírás az ég és föld teremtett voltáról, a végidőkben történő elmúlásáról, átalakulásáról beszél. A láthatatlan valóság is teremtmény, a láthatatlan világ is véges, s most jön az első hallásra ijesztő kijelentés: a láthatatlan világ is bűnös,⁵ mert nem csak angyalok, hanem ördögök létezéséről is tudósít a kijelentett Ige. S ha már idáig jutottunk a Credo magyarázatában, újra meg kell említeni az örök kérdést: honnan van a világban tapasztalható gonosz? Isten teremtménye? Egy Isten mellett, vele egyenrangúan, öröktől fogva létező ellentétes hatalom? Azt hiszem mindkét kérdésre tagadó választ adhatunk. Ahogyan nem Isten keze munkája a bűn megjelenése a látható világban, nem az ő akarata a gonosz megléte a láthatatlan valóságban sem. Az pedig, hogy a Gonosz úgy járna együtt az Isten létezésével, mint ahogyan az árnyék a fény magától értetődő következménye, a Szentírás tanításával összeegyeztethetetlen. A Sátán nem egyenrangú Istennel, hanem akaratán kívül is alárendeltje. Akaratán kívül is Isten akaratának eszköze arra, hogy benne Isten kinyilvánítsa igazságát, szentségét, bűn feletti ítéletét, haragját; általa már itt a földön büntesse, fegyelmezze az istenteleneket; s a kiválasztottak hitét próbákkal erősítse, ezáltal Isten a maga szabadító kegyelmét megmutassa.⁶ A láthatatlan világ, és annak eseményei, azonban valamilyen szinten rejtve vannak előttünk, ezért az Istenhez vezető utat, a Vele való kapcsolatot a számunkra elérhető valóságban, a látható világban kell keresnünk. Erről pedig a legalapvetőbb megállapításokat így foglalhatnánk össze: Isten keze munkája (Gen 1-2), Isten szeretetének tárgya (Jn 3,16), Isten Jézus Krisztusban történő megjelenésének színhelye (Jn 1,14). Hívó keresztyénként gyakran esünk a világ tagadásának, elutasításának kísértésébe. Beszélünk a bennünket körülvevő gonosz világról, beszélünk a fiatalok romlottságáról, a tudomány önmagát megistenítő gőgjéről, s megelégedünk arról, hogy ez a világ valamilyen szinten mindig is Isten keze munkája, s ezt

⁵ Szándékosan nem a menny szót használom, bár ha az Ószövetség kijelentését a bukott angyalokról szó szerint értjük, s nem a világhatalmakra vonatkozó ítéletes próféciának valljuk, akár ki is mondhatnánk: a menny is bűnös, mert nem mentes az Isten elleni lázadástól. Ravasz L. (Kis dogmatika, 1996, 32k o.) ezt meg is teszi.

⁶ Ravasz L., Kis dogmatika 33. o.

a világot Isten annyira szerette/szereti, hogy belépjen ebbe a világba, s érte a legvégsőig elmenjen.

Kérdések:

1. Ugyanazt az Istent imádjuk-e, mint a muszlimok vagy más, kisebb egyistenhitű vallások?
2. Az Atyaisten fogalma igény szerint helyettesíthető-e az „Anyaisztent” fogalmával, megtörve azt a zsarnoki képet, ami az Atyaisten fogalmára az évszázadok alatt ráragadt, és utalva arra, hogy ami a zsidóknál az atya szerepe volt a családon belül (gondoskodás, szeretet, könyörület), az nálunk az anya képe jobban kifejezi?
3. Mi hasznom van abból, ha tudom, hogy Isten az én Teremtőm?

2. **„És Jézus Krisztusban, Ő egyszülött Fiában, mi Urunkban, ki fogantaték Szentlélektől, születék szűz Máriától, szenvedé Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették, szálla alá poklokra, harmadnapon halottaiból feltámadta, felméné mennyekbe, ül a mindenható Atya Istennel jobbján, onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat.”**

Az Apostoli Hitvallás leghosszabb, legbővebben kifejtett része a középső, a Jézus Krisztusról szóló. Ez mondhatni természetes, hiszen az ógyházban a legtöbb vita éppen a Szentháromság második személyét érintette: kettős természetét, eredetét, az Atyaistenhez való viszonyát, váltságművét. Krisztus személyét illetően olyan titkokkal, csodával állunk szemben, amit sehogy sem lehet emberi értelmünk számára, földi tapasztalataink alapján felfoghatóvá tenni, érthetően elmagyarázni. Jézus Krisztus személye az emberi értelem számára mindig is bortáncok és bolondság marad.

„És Jézus Krisztusban”

A jeruzsálemi gyülekezetben kialakult, legősibb keresztyén hitvallás ennyi volt: Jézus a Krisztus, illetve Jézus Krisztus Úr (majd YCHTUS). És már ez a rövid hitvallási formula többet mondott el, mint

amit ésszel felfoghatnánk, mert ha ezt mai szóhasználatunkkal akarnánk megfogalmazni, azt kellene mondanunk: ez az ember az Isten!⁷ Mert két név áll itt egymás mellett: egy emberi és egy isteni. Jézus egy ember neve, ahogyan több száz ember hívtak így a Názáreti Jézus előtt és után. A Krisztus pedig egy isteni cím, a Megváltó hivatali megjelölése.⁸ Tehát amikor az Apostoli Hitvallás második hitcikkelyében kimondjuk: „És Jézus Krisztusban”, akkor ebben már mindent elmondunk, ami a továbbiakban majd részletesebben kifejtve elhangzik. A mi hithű keresztyénségünk számára pedig elengedhetetlen, hogy a kettőt így együtt hangsúlyozzuk. Ha nem így teszünk, akkor a keresztyénség két legalapvetőbb hereziséhez, tévtanításához fogunk eljutni, s megváltásunk hiánytalansága fog csorbát szenvedni.

Ha Jézus Krisztus emberi voltát hangsúlyozzuk isteni természetével, akkor Jézus csak egy kiemelkedő példa lesz, aki megmutatja, hogy az ember mire képes, milyen csodálatos egységbe kerülhet Istennel, ha elég szentül viselkedik. Már az ógyházban Nestorius és követői számára Jézus csak olyan értelemben volt Megváltó, hogy tökéletes példájával megmutatta az ember számára az önmegváltás útját. Ugyanez volt érvényes Pelagius tanítására vagy később a felvilágosodás gondolkodói számára, akik pedig vallották, hogy a Názáreti Jézus semmi újat nem hozott, minthogy újra megjelenítette az ember szívében tökéletesen meglévő, csak a vallásos nevelés által elferdített természeti vallást. Azt hiszem mindannyian érzékeljük, mennyire zátonyra fut az efféle gondolkodás, és mennyire csökkenti Jézus Krisztus érdemét.

De ugyanúgy célt téveszt az is, ha Jézus isteni természetét hangsúlyozzuk túl az emberi természetére kárára. Ebben az esetben ugyanis szintén csorbát szenved az ember megváltása, és ellent mondunk a

⁷ Joó S., Hiszek, 2002, 19. o.

⁸ Ugyanezt fejezi ki az „Úr” (görögül „Kürios”) méltóságnév is. Az Ószövetségben ugyanis Isten nevét négy betű: JHWH jelképezi, amit a hithű zsidók nem ejtettek ki. Helyette az „Adonáj” = Úr szót használták. Amikor aztán a héber Ószövetséget görögre fordították, az Isten nevét mindenütt a Küriosz szóval helyettesítették. Így lett a görög Küriosz az Isten neve számára elkülönített szó, s ilyen mély tartalommal alkalmazza az Újszövetség Jézusra, hogy kifejezze Jézus Istent voltát.

Biblia tanításának, miszerint az Ige testté lett, és lakozott miközöttünk (Jn 1,14) Ha Jézus „csak” Isten volt, akkor nem vette magára a mi emberi természetünket. Akkor nem szenvedhetett a kereszten (a doketista herezis szerint ennek megfelelően a keresztet hordozni kényszerülő Cirénei Simont feszítették meg). Ha Jézus „csak” Isten volt, akkor nem halhatott meg stb. Ugye látjuk, milyen fontos, hogy a Credoban így együtt mondjuk ki: „És Jézus Krisztusban”, nem csak: és Jézusban vagy: és Krisztusban!

Jézus Krisztus egyedülálló, hozzá hasonlatos személy még sohasem járt ezen a földön, nem sorolható be semmilyen kategóriába. Személyének egy mikroszkopikus részecskéjéről tettem csak említés akkor, amikor tökéletes Isten és tökéletes ember voltát említettem az Apostoli Hitvallás alapján, de tudnunk kell, hogy évszázadok hitvitái és zsinati döntések sokasága sem volt képes mindent elmondani róla, mert olyan észfeletti kérdések merülnek fel, minthogy hogyan viszonyul egymáshoz Jézus emberi és isteni természete: össze nem elegyedhet, mert akkor csak félisten és félember lenne, egy köztes lény, s a megváltás megint csak nem mehetett volna tökéletesen végbe. De két természete el sem válhat egymástól, mert akkor a földön csak ember lett volna (s nem vihette volna véghez a csodákat, kizárólag önmagért halhatott volna meg, nem a bűnös emberiségért), a mennyben pedig csak Isten (s nem képviselné Isten előtt a megváltott és megigazult embert). S mire mindezt végighallgatjuk, és végiggondoljuk, rájövünk, hogy még kevésbé értjük a Szentháromság Isten második személyét, mint amennyire az elején érteni véltük.

Nézzük meg azért szemelvényekben azokat a dolgokat, amiket a Credo róla elmond.

Ha megnézzük a Hitvallás második hitecikkelyének felosztását, a Szentháromság Isten második személyének, a Fiúistennek a munkáját az időrendiségen túl, az örökkévalóság távlatában is megtaláljuk benne. Először ugyanis megvallja Jézus időfeletti Isten voltát, amikor egyrészt elmondja róla, hogy Úr, Küriosz (lásd lábjegyzet: 8. pont), másrészt hogy Isten egyszülött Fia, aztán pedig bizonyosságot tesz arról, hogy a Fiúisten belép a földi világba: Istenként, hisz a Szentlélek-től fogan, de emberként, hiszen szűz Máriától születik meg. Leírja a

Credo a földi váltságművet, a mennyből való alászállás után az egyre mélyebbre és mélyebbre való leereszkedését: szenvedett, megfeszítették, meghalt, eltemették, poklokra szállt, míg végül bibliahűen bizonyosságot tesz Krisztus váltságművének felfelé szálló ívéről is: feltámadt, felment a mennyekbe, jelenleg ül az Atyaisten jobbán, a jövőben pedig innen várjuk élők és holtak ítéletére.

Vegyük hát sorba ezeket a tételeket!

„Isten egyszülött Fiában, mi Urunkban”

Mit jelent, hogy Jézus Krisztus Isten egyszülött Fia? Azt hiszem mindannyiunk fülében ott cseng a jól megtanult kátékérdés (Kis Káté 32. kérdés): „*Miért nevezzük Krisztust Isten egyszülött Fiának, ha mi is Isten gyermekei vagyunk?*” És a válasz: „*Azért, mert egyedül Krisztus Istennek amaz örök, természet szerint való Fia, minket ellenben Isten Óérette, kegyelemből fogadott gyermekeivé.*” És ez nagyon is így van. Ha megnézzük a Szentírás egészét (pl. Róm 8,32kk), azt találjuk, hogy az „Isten fia” kifejezés éppúgy használatos Jézusra, mint a hívőkre vonatkozóan. De a hívők istenfiúsága egyfajta Krisztusból eredő (az Ószövetségben Isten szuverén döntésén alapuló) adoptációból fakad, míg Jézus Isten tulajdon fia. Érdekes, hogy János evangéliuma a „fiú” fogalmát csak és kizárólag Jézusra alkalmazza, a hívőket pedig szisztematikusan Isten „gyermekeinek” nevezi. Ennek alapja szintén az a különbségtétel, hogy a hívők hit által lehetnek részesei annak a kapcsolatnak, ami Jézus és az Atya között eleve fennáll.⁹ Nagyon szépen fejezi ki ezt az Atya és Fiúisten közti természet szerinti kapcsolatot a Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás (381): „*Hiszek az egy Úrban, Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, aki az Atyától született az idők kezdete előtt, Isten az Istentől, világosság a világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől. Született, de nem teremtmény, az Atyával egylényegű, és minden általa lett.*” És itt nem szabad semmi alá- vagy fölérendeltséget feltételeznünk az Atya és Fiú kapcsolatában, mert bár emberi ésszel csak az időbeliségben tudunk tájékozódni, azt is hozzá kell tennünk, amit a korábbi 325-ös Niceai Hitvallás

⁹ McGrath, A., Bevezetés a keresztény teológiájába, 1995, 254. o.

kitételként megfogalmazott: „Azokat pedig, akik azt mondják, hogy volt idő, amikor nem volt és mielőtt megszületett volna nem volt, és Ő a semmiből lett, vagy más szubsztanciából vagy lényegből, vagy, hogy az Isten Fia változékony és változó, azokat az egyetemes egyház kiközösíti.” Más szavakkal: bár a Fiúisten az Atyától született, nem volt olyan időszak, amikor Ő még ne lett volna. Sőt az Atyaistennel olyanra egylényegű, hogy nem más lényegből, szubsztanciából született, nem is egy fejlődés, változás gyümölcse, hanem „világosság a világosságból, valóságos Isten a valóságos Istentől”. Tehát amennyire csak Isten az Atyaisten, ugyanannyira Isten a Fiúisten is. Nem másodrangú, mint ahogyan a Szentlélek sem harmadrangú Isten, vagy esetlegesen személytelen erő. Sajnos véges emberi szavainkkal lehetetlen beszélni a végtelen örök Istentről, mert sokszor még a földi dolgok kifejezésére is alkalmatlan (pl. A kávé aromáját sem tudjuk elmagyarázni olyannak, aki még nem ízlelte), hogyan is foghatnánk emberi szavakba a mindenség örökkévaló Urát, és a Szentháromság személyeinek titkait! Mégis felelősségteljesen el kell gondolkoznunk azokon a dolgokon, elménkben kell azokat forgatnunk, amiket Isten kijelentett, és meg kell tanulnunk alázatosan hátralepni ott, ahol az előlünk elrejtett dolgokkal kerülünk szembe.

„ki fogantaték Szentlélektől, születék szűz Máriától”

És hogyan lép be Jézus Krisztus, a mi Urunk, Isten egyszülött Fia a világba? Úgy hogy fogantatik Szentlélektől és születik szűz Máriától. Mindkét tétel külön-külön is értelmet meghaladó, hát még így együtt! Nagyon kedves, szinte mesészerű képben beszél erről Bőjte Csaba, erdélyi ferences rendi szerzetes: „Gondolom, amikor a mennyek országában híre ment, hogy a második isteni személy a földre jön, az angyalok összedughatták a fejüket, a „mennyei Zeit” napilap írt mindenféle forgatókönyvet, mindenki várta, hogyan is fog ez a megtestesülés megvalósulni. Talán senki sem gondolta, hogy a nagy Isten mint kisbaba, védtelenül jön közénk: „Nézzétek itt vagyok, ha vállaltok, élek, ha megmosdattok, tiszta leszek, ha ennem adtok, nem halok éhen.” Ez a hatalmas kiszolgáltatottság a szeretet lényege. ... Egy lett közülünk, hogy emberi nyelven mondhasa el, emberi testben tudja

megmutatni, mennyire szeret minket az Isten.”¹⁰ Ezért „kellett” Szentlélektől fogantatnia és szűz Máriától születnie: hogy az emberi ész számára felfoghatóvá, megérthetővé tegye, hogy az, akivel itt a földön szemtől szembe találkozni lehet, az maga az örökkévaló Isten, aki végtelen szeretetéből kifolyólag vállalta a legnyomorúságosabb emberi sorsot, amit közülünk sem, de még a világtörténelem folyamán sem senkinek nem kellett vállalnia.¹¹ Éppen ezért nem hiszem, hogy a Szentlélektől való fogantatás az eredendő bűn láncolatának megszakítását hivatott megtörni, ahogyan azt a katolikus egyház vallja, s a szűztől való születés sem a férfi és nő vér szerinti vágyából való származást hivatott kizárni, hanem sokkal inkább Krisztus tökéletes Isten és tökéletes ember voltáról beszél ily módon az Isten „emberi nyelven”.

„szenvede Poncius Pilátus alatt, megfeszítették, meghala és eltemették, szálla alá poklokra”

Az első nap beszéltem Isten mindenhatóságáról, ma pedig a Fiúistennek az Atyaistennel való egylényegűségéről. Amikor az Apostoli Hitvallásban oda érkezünk, hogy szenvedett, megfeszítették, meghalt, akkor ezeket a dolgokat megint látnunk kell a háttérben. Mert csakis a Biblia mindenható Istene dönthet úgy, hogy az emberért szenved, meghal, és mindezt megpecsételendő, eltemettetik. A filozófiai istenfogalomba ez nem fér bele. A filozófiai isten vagy akár más vallások istene nem szenvedhet, mondhatjuk úgy is, képtelen a szenvedésre és meghalásra. Csak az az Isten szenvedhet, halhat meg, csak az lehet képes a szenvedésre és halálra, aki mindenható, minden lehetőség és képesség birtokában van.. Jézusban, az ő szenvedésében és halálában tehát megint csak a mindenható Istennel állunk szemben. A Fiú mindenhatóságban is egylényegű az Atyával. S ami a legcsodálatosabb, mindezt énértem és teérted!

¹⁰ Ablak a végtelenbe, 2010, 85k. o.

¹¹ Gondolok itt nem csak az állatok között való megszületésre, az azonalli üldöztetésre, az egész élete folyamán tapasztalt meg nem értésre, elutasításra, a kereszthalálra, a saját sírhely hiányára, hanem leginkább az Istentől való elhagyatottság állapotára (Mt 27,46 par.), amit soha senkinek nem kellett átélnie.

Sőt, még itt sem áll meg Jézus Krisztus, hanem egészen a poklokig száll alá. Természetesen itt sem katolikus mintára, a halála utáni eseményként kell ezt a történetet elképzelnünk¹², hanem sokkal inkább úgy, ahogyan azt Tavaszy Sándor fogalmazza meg: „*Krisztus ama poklokig menő kimondhatatlan gyötrelmeivel, fájdalmaival és rettegéseivel, melyeket lelkében a keresztfán és az előtt is szenvedett: ezzel az elkárhozott és elveszett lelkek kínjait szenvedte el lelkében, de úgy, hogy ezzel viszont minket a pokol rettegéseitől szabadított meg.*”¹³ Ugyanígy szellemen beszél a káté is: „*Miért teszed ezt is hozzá: „Szálla alá poklokra”. Azért, hogy legnagyobb megpróbáltatásaim között is bizonyos lehessenek afelől, hogy Ő gyöttrődéseivel, szenvedéseivel és rettegéseivel engem a pokol kínjaitól megszabadított.*” Krisztus nem csak olyan halált halt, testi halált, amelyet bármely másik ember, hanem megküzdött az örök halállal és a pokol minden rettenésével. A mi szenvedésünket sosem hasonlíthatjuk az ő szenvedéséhez, mert a világ minden bűnét és büntetését magán hordozta, elszenvet. Éppen ezért megdöbbentő volt számomra, amikor egyes feminista írók sorait olvasva olyan kijelentésekkel találkoztam, minthogy a mi szenvedéseink vagy az elnyomott asszonyok szenvedései semmiben nem különböznek Krisztus szenvedéseitől, legfeljebb tovább tartanak. Ettől nagyobb gőgöt és balgaságot keresve sem lehet találni. Hiszen Krisztus előttünk jár minden szenvedésünkben, megelőz minket minden nyomorúságunkban, és mondhatni alulról tart az ő tenyerén, hiszen tőlünk mélyebbre szállt: irántunk való szeretete elvitte a legvégső határig: magára vette Isten átkát, amellyel Isten a bűnt elutasította, s így legyőzte a poklot, a Sátánt.

„harmadnapon halottaiból feltámadá”

És Isten igazolta az Ő váltságművét azzal, hogy harmadnapon feltámasztotta a halálból. Amilyen valóságos volt Krisztus halála, olyan valóságos az ő feltámadása is. Természetesen százszor megpróbálták már kétségbe vonni vagy ésszerűvé tenni pl. azzal, hogy Krisztus

csak a tanítványok hitében támadt fel, de ha a feltámadást megkérdőjelezzük, akkor kártyavárként omlik össze az egész tanrendszerünk. És megintcsak főhet a fejünk, hogyan is fogjuk magunkat megváltani, Münchausen báróként a saját hajunknál fogva a bajból kihúzni. Mert ha Ő nem támadt fel, akkor csak ember volt, akkor csak példát adott az önfeláldozó, de végső soron a halálba vezető életre, „akkor hiábavaló a mi igehirdetésünk, de hiábavaló a ti hitetek is” (1Kor 15,14), mert akkor nincs kiút a halálból, nem tört meg a halál hatalma, hanem győzedelmeskedett még az Isten felett is. Ugye ennek így nincs semmi értelme? Éppen ezért hangzott az első keresztyén gyülekezet húsvéti üzenete eképpen: Feltámadott az Úr!

„felméne mennyekbe, ül a mindenható Atya Istennek jobbán, onnan leszen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat”

Ezzel pedig megkezdődött az Ő felmagasztaltatása. Innen vezet az út a mennybe, az Atya jobbára. Jézus mennybemenetele földi életének dicsőséges befejezése. Ez nem a názáreti Jézus „megistenítése” hiszen mint tudjuk, Ő öröktől fogva, mindörökké Isten. De ezzel egy új korszak kezdődik el, mely az Úr Jézus visszajöveteléig tart. Krisztus immár nem testi valóságában, hanem isteni voltában van jelen az egyházban, az igehirdetésben, a keresztyén házasságban. Ő mindenneknek Ura, minden neki van alávetve, ahogy erről az Atya jobbán való ülés bizonyosságot tesz. „Jobbján” azt jelenti, a főhelyen, az uralom helyén, egy az Atyával az uralkodásban. Ez elsősorban nem helyet, hanem funkciót jelent. Maga a mennybe távozó Jézus Krisztus is így mondja: „Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön” (Mt 28,18). Ez az új korszak Isten kegyelmi ideje, amikor nem csak javainkat, talentumainkat, hanem az időnket is sáfárságra kaptuk. Most kell Krisztus mellett dönteni, most van az utolsó alkalom és lehetőség a hallásra, a hitre és az evangélium továbbadására. Mert ahogyan igaz volt mindaz, amit az Apostoli Hitvallás a Fiúistenről mindeddig elmondott, valóság lesz az is, amivel zárja mondanivalóját: Jézus Krisztus eljön ítélni eleveneket és holtakat.

¹² 1Pt 3,18-20 helytelen magyarázata alapján

¹³ Református keresztyén dogmatika, 2006, 226. o.

Kérdések:

1. Hogy kerül bele Pilátus a Credoba?
2. Miben különbözik Krisztus feltámadása Lázár vagy a naini ifjú feltámadásától?
3. Mit használ nekünk, hogy Krisztus a mennyben van?

3. „Hiszek Szentlélekben. Hiszek egy közösséges keresztyén anyaszentegyházban; hiszem a szentek egyességét, bűneinknek bocsánatát, testünknek feltámadását és az örök életet.”

Az Apostoli Hitvallás legrövidebb cikkelye a 3., ami látszólag csak ennyit mond: „Hiszek Szentlélekben”. A Szentháromság személyei közül talán a Szentlélek Isten a legmegfoghatatlanabb, legrejtélyesebb előttünk, aki sokak számára pusztán Erő, mások vallják (valljuk) személy voltát; egyesek az emberfeletti keresik, mint aki minden értelmet kizár, mások az emberben meglévő magasabb rendű lélekben. A már többször említett Nicea-Konstantinápolyi Hitvallás a Szentlélekről szóló részben is többet mond el az Apostoli Hitvallásnál: *„Hiszek a Szentlélekben, Urunkban és éltetőnkben, aki az Atyától (és a Fiútól) származik, akit éppúgy imádunk és dicsőítünk, mint az Atyát és a Fiút. Ő szól a próféták szavával.”* Mindezt mi is valljuk ógyházi ökumenikus zsinatunk döntésének megfelelően, de ha csak az Apostoli Hitvallásnál maradunk is, látnunk kell, hogy a Szentlélekről szóló 3. rész mégis csak hosszabb, mint az első pillantásra tűnik, hiszen mindazt, amit eddig benne az Atyáról és a Fiúról megvallottunk, és mindazt, amivel a Credo zárul, amit egyházzal, bűnbocsánatról, eljövendő dolgokról elmond, a Szentlélek Isten teszi érthetővé, személyessé, Ő támaszt szívünkben hitet mindezek elfogadására. Ha nem így lenne, ha a Szentlélek nem munkálkodna, akkor az olyan lenne, mintha Isten gazdagon megterítette volna kegyelme asztalát, hívogatna is hozzá mindannyiunkat, hogy telepedjünk le, elégítsük ki éhségünket, amelyre sehol máshol nem találhatunk enyhülést, de mi ezt a hívást nem hallanánk, nem értenénk, s az asztalt keresve sem találunk. Más szavakkal, ha a Szentlélek Isten nem munkálkodna, hiába lenne elkészítve megváltásunk, örök életünk, azt meg nem lelhetnénk.

Nagyon szembeötlő a Szentléleknek ez a munkája, ha megnézzük Jézus tanítványi seregét. Jézus Krisztust földi működése idején számos elhívott, meggyógyított, benne hívő tanítvány követte. Az evangéliumokban több helyen olvashatunk arról, hogy mi mindent tapasztalnak meg Mesterük mellett: látják tetteit, hallják tanításait, de oly sokszor értetlenül szemlélnek azokat. Nem értik, hogy a vakon születettnek miért kell ilyen nyomorultul élnie (*„ki vétkezett, ez vagy a szülei, hogy vakon született”* Jn 9); képtelenek elfogadni, hogy az Emberfiának bűnösök kezére kell adnia, és meg kell halnia; nem értik, miért nem tudják ők maguk a holdkórost meggyógyítani. De mindaddig, míg Jézus velük van, hozzá fordulhatnak kérdéseikkel, tőle válaszokat kaphatnak. Amikor azonban bekövetkezik mindaz, amire Mesterük háromszor is utalt, s megadatik a *„Jónás jele”* (Mt 12,39), akkor értetlenül állnak az események előtt, elfutnak, félnek, bezárkózva mernek csak a jézusi mozgalomról beszélgetni. Húsvétkor is azt látjuk, hogy az asszonyok gyászolva mennek a sírkertbe, sírva keresik az eltűnt testet, a tanítványok hitetlenül hallgatják a Feltámadotról szóló üzenetet, Péterék csalódottan térnek vissza eredeti életmódjukhoz, a halászhoz; az Emmausból érkező két tanítvány pedig hazafelé veszi útját. S mindez azért, mert még nem jött el a Krisztus által megígért Szentlélek, a Vigasztaló, aki megérteti az Ígét, a Krisztus-eseményt, aki velünk van. A Szentlélek Isten pünkösdi kiáradása után látványos változás történik: a bezárkózott tanítványok a legnagyobb emberforratagba, a főtérre mennek; elmúlik a halálfélelmük, és bátran beszélnek Krisztusról, sőt Péter igehirdetéséből azt is látjuk, hogy immár érti Isten üdvtervének összefüggéseit: Ábrahám kiválasztása, Mózes jelentősége, az ószövetségi próféták tanúságtétele, Krisztus váltságműve egy képpé állt össze, mert a Szentlélek megértette vele az Ígét. De látjuk a Szentlélek Isten munkájának hatását a hallgatóság reakciójában is. Ha nem Ő munkálkodna, egy ilyen dörgezelmes igehirdetés következménye nem megtérés, hanem a tanítványok meglincselése lett volna. Mindezek alapján talán bátran ki mondhatjuk, hogy a Szentlélek Isten munkája nélkül a megváltás műve kétes kimenetelű lenne. Nem azért, mintha az az Isten oldaláról nem tökéletesen lett volna elvégezve, hanem azért, mert mi embe-

rek nem kószolnánk meg a számunkra gazdagon megterített kegyelmi asztal gyümölcseit. Nagyon találóan fogalmaz Ravasz László: „A váltás az örökkévalóságban – ez az Atya műve. A váltás a történelemben, a kereszt eseménysorozatában – a Fiú műve. A váltás bennem és benned, az emberben mint jelenvalóság: ez a Szent Lélek műve.”¹⁴

A Szentlélek munkája tehát a Szentírás tanítása szerint, ebből kifolyólag református dogmatikánk szerint is nem újszerű dolgok kijelentése, nem az elragadottság, extázis állapotának munkálása, hanem a Krisztusról szóló biznyságtétel, Isten váltásműve a jelenben, bennem és benned. Ebből kifolyólag az Újszövetség egyik legrettegettebb kijelentése a Szentlélek elleni bűnről (Mt 12,30-32), amely nem bocsátatik meg, s amellyel sokszor magunkat vagy másokat az üdvösség felőli kétségeskedésbe sodrunk, Jézusnak egy teljesen magától értetődő mondata. Ha valaki ugyanis elutasítja a Krisztusról szóló biznyságtételt: a Názáreti Jézust egy esetlegesen elsőrendű embernek vallja, aki koránál intelligensebb volt, egy forradalmárnak, akinek szavai, tettei kivívták nemzedéke ellenszenvét, s ezért mártírhálált halt, akkor az a Szentlélek ellen vétkezik, mert nem fogadja el annak Krisztust, akinek Őt a Szentlélek vallja. Ez az ember önmagát itéli halálra, olyan vétket követ el, ami megbocsáthatatlan, mert megbocsátás csak és kizárólag Jézus Krisztusban van.

Amikor pedig trinitárisan megfogalmazva kimondjuk, hogy a Szentlélek Isten az Atyaisten Krisztusban elnyert kegyelmét pecsételi meg a mi szívünkben, akkor a bibliai tanítás szerint és a gyakorlati tapasztalatban is azt látjuk, hogy ez a biznyságtétel közösséget terem. Közösséget Isten és ember között, és közösséget ember-ember között. Így jut el az Apostoli Hitvallás, és így jut el az én előadásom is arra a vallástételre, hogy:

„Hiszek egy közönséges keresztyén anyaszentegyházat, hiszem a szentek egységét.”

Talán ez az egész Hiszekegy legkevésbé hálás témája. Ha ugyanis azt mondom egyház, az emberekben felrémlik egy pozícióját fokozato-

¹⁴ Kis Dogmatika, 1996, 100. o.

san elvesztő ósdi szervezet, amely egykor királyokat emelt trónra és döntött le onnan, amely gyilkos keresztes háborúkat indított, amely másképpen gondolkodókat küldött máglyára. Vagy esetleg egyes romantikusabb emberekben egy kiszolgáló intézmény képe jelenik meg az egyház szó hallatán, hiszen a pompás templomi esküvő, a megindító keresztlő és a megható egyházi temetés az élet természetes részei, s ezeket biztosítani az egyház „köteles”. Ha komolyan vesszük azt, amit az egyházzal a káté elmond: „Hiszem, hogy Isten Fia a világ kezdetétől annak végéig az egész emberi nemzetségből Szentlelke és Igéje által magának gyülekezetet gyűjt egybe, azt oltalmazza és megőrzi. És hiszem, hogy annak én is élő tagja vagyok és örökké az maradok.” (51. kérdés), akkor látjuk, hogy az egyház ennél sokkal több. Az egyházat alulértékelni annyi, mint Isten munkáját nem megbecsülni. Mert az a hely, ahol az emberek Isten evangéliumát meghallhatják, ahol Isten üdv munkáját megtapasztalhatják, az az egyház. Az egyház azok az emberek, akik Isten megváltó cselekvését elfogadják. „Az egyház olyan embereknek az együttese, akikkel történt valami, valami titok, valami megmagyarázhatatlan csoda: az, hogy megszólította őket az Isten, mégpedig Jézus Krisztus halálának és feltámadásának hírével szólította meg őket, és akiket ezzel elhívott az Isten az önmagával való életközösségre.”¹⁵ És ebben van ennek a közönséges, földi intézménynek a méltósága és egysége.

Hogyan lehet egy az egyház, mikor annyi féle keresztyén felekezetről tudunk? Ahogyan a faágak is egy fához tartoznak, s bár a sok ág szerteágazik, az egyik közelebb van a másikhoz mint egy harmadikhoz, úgy a különböző felekezetek, melyek sokmindenben közelítenek egymáshoz, másban pedig úgy tűnik, összeegyeztethetetlen ellentét van közöttük, egy egyház tagjai: a Jézus Krisztusban megváltott, a Szentlélek által oltalmazott egyházé.

Kérdések:

1. Mí módon vezet, tanácsol a Szentlélek?
2. Minden művészet ihletője a Szentlélek Isten?
3. Ellentét van-e az úgynevezett látható és a láthatatlan egyház között?

¹⁵ Joó Sándor, Hiszek..., 2002, 60. o.

Irodalomjegyzék

- Böjte Csaba: Ablak a végtelenbe. Budapest: Helikon Kiadó. 2013. ISBN 978-963-227-330-3
- Joó Sándor: Hiszek... - Az apostoli hitvallás. Budapest: Magánkiadás. 2019. ISBN 978-963-887-717-8
- Kocsis Elemér: Református Dogmatika. In.: Török István, Kocsis Elemér, Szűcs Ferenc: Dogmatikai prolegomena. Budapest: Lux. 2000. ISBN 963-836-044-5
- Lewis C. S.: A fájdalom. Budapest: Harmat Kiadó. 2016. ISBN 978-963-288-361-8
- McGrath Alister: Bevezetés a keresztény teológiába. Budapest: Osiris Kiadó Kft. 2002 ISBN 978-963-379-119-6
- Ravasz László: Kis dogmatika. Budapest: Kálvin Kiadó. 1996. ISBN 963-300-681-3
- Tavaszy Sándor: Református keresztény dogmatika. Kolozsvár: Erdélyi Református Egyházkerület. 2006
- Török István: Dogmatika. Kolozsvár: Protestáns Teológiai Intézet. 2006
- Victor János, dr.: Református Hiszekegy. Budapest: Sylvester Rt. 1943

Siba Balázs:

Rites – Entry into the Intermediate Space of Religion

“Life is 10% what happens to me and 90% of how I react to it.” – John C. Maxwell¹

Ritual cements human life.²

Abstract:

Rites – Entry into the Intermediate Space of Religion

There is an intermediate area of experiencing, to which inner reality and external life both contribute. Space in-between is a peculiar phenomenon, because we live in it without noticing it. It cannot be described, because the world present in it is in a blurred, half-formed stage, where inside and outside, the personal and collective, cannot be distinguished from each other. Religion (like art and culture in general) belongs to this intermediate space.

In this study we investigate from anthropological and psychological point of view how rites help the believer to enter the intermediate space of religion.

Keywords: rites, religion, intermediate space, habits

It might have already happened to us that we were listening to a presentation and for some time we were not completely present as active listeners. Perhaps we were thinking of past events or tasks ahead of us. We were present in body; however we paid less attention to the events taking place around us as our minds were wandering and we were immersed in our thoughts. From the time we wake up until we fall asleep at the end of the day, we spend a significant part of our

¹ Zakari, Dotchamou: 251 best quotes of one the greatest motivators: John C. Maxwell. 2017. 3. p.

² Solomon, Solomon, David – Lo, Ping-Cheung – Fan, Ruiping – Engelhardt, H. Tristram: „Ritual as a Cardinal Category of Moral Reality: An Introduction.” 2012. 1. p.